

Förord

I budgetpropositionen för år 1998 (volym 4, utgiftsområde 7, Internationellt bistånd, sid.43) sägs att "regeringen undersöker möjligheter och förutsättningar för att upprätta ett svenskt institut i Alexandria i Egypten. Institutet skulle tjäna som mötesplats mellan Europa och regionen, med aktiviteter som möten, seminarier, forskning, kulturellt utbyte och information. Syftet skulle vara att främja dialogen i vid mening mellan Europa och regionen i frågor av ömsesidigt intresse".

Tanken är att institutet skulle förläggas till ett svenskägt hus i Alexandria.

Enligt önskan av statsrådet Schori har jag åtagit mig att företa den i propositionen förutsedda utredningen. Som utredningssekreterare har tjänstgjort departementssekreteraren i UD, Charlotta Sparre.

Jag har företagit en resa till Egypten och träffade där flera regeringsmedlemmar, däribland utrikesministern, och höga representanter för berörda myndigheter. I Alexandria samtalade jag med företrädare för de regionala myndigheterna och stadens universitet. Vidare har jag besökt EU i Bryssel och haft samtal med högre tjänstemän i rådssekretariatet och kommissionen. Vid dessa samtal redogjorde jag utförligt för våra tankar kring institutets uppläggning och underströk särskilt den planerade inriktningen på för båda parter viktiga samtidsfrågor sedda i ett framtidsperspektiv.

Stockholm den 22 april 1998

Sverker Åström

Charlotta Sparre

Innehållsförteckning

Förord	s. 1
Innehållsförteckning	s. 3
Bakgrund	s. 5
Motiv för Sverige	s. 6
Utvecklingssamarbete	s. 7
Ämnen	s. 8
Europa och regionen	s.10
Relation till EU	s.10
Deltagare	s.11
Resultat	s.12
Former	s.13
Uppdragsverksamhet	s.13
Ledning	s.14
Utvärdering	s.15
Revision	s.15
Stadga och juridisk form	s.16
Relation till Egypten	s.16
Lokala och regionala kontakter	s.17
Fastigheten	s.18
Information om Sverige	s.18

Bakgrund

Först bör nämnas att frågan om ett svenskt institut i Alexandria redan diskuterats i flera år inom UD och mellan intresserade institutioner och personer utanför UD. Tanken framfördes första gången redan år 1959 av dåvarande svenske ambassadören i Kairo, Adolf Croneborg.

Jag har tagit del av dessa diskussioner och även haft samtal med de personer som deltagit i dessa. Vidare har jag samrått med ett stort antal myndigheter, institutioner och enskilda som intresserar sig för frågan om Sveriges relationer till regionens länder på olika områden. Jag vill särskilt nämna universiteten i Göteborg, Lund, Stockholm och Uppsala, Högskoleverket, Sida, SKUT, Svenska Institutet, Utrikespolitiska Institutet, Medelhavsmuséet, Naturhistoriska Riksmuséet och vissa näringslivsorganisationer samt de svenska instituten i Athen, Rom och Istanbul. Jag har även diskuterat frågan med SIPRI och det internationella IDEA.

Vidare bör erinras om att samarbete redan har inletts mellan universitetet i Alexandria och bl.a. Göteborgs universitet och högskolan i Växjö. Kontakter förekommer också mellan egyptiska institutioner och bl.a. Svenska Institutet. Det är viktigt att hänsyn tas till dessa förbindelser vid planeringen av institutets verksamhet.

Självklart skall även erfarenheterna av Euro-islam-dialogen tas till vara och en samordning med denna åvägbringas.

Motiv för Sverige

Intresset i Sverige för Främre Orientens folk och kultur är av gammalt datum. Några av Linnés lärjungar besökte Egypten för botanisk forskning. Just denna tradition har på ett förnämligt sätt förts vidare under detta århundrade genom Vivi Täckholms insatser.

Under 1800-talet växte i religiösa kretsar ett intresse fram för Bibelns länder. Selma Lagerlöf skrev Jerusalem-romanen. Författare och konstnärer som Verner von Heidenstam och Oscar Levertin, Anders Zorn och Ivan Agueli inspirerades av folk och kultur.

Efter andra världskriget har intresset för den politiska utvecklingen i regionen varit starkt. Tusentals svenskar har erfarenhet därifrån genom tjänstgöring i fredsbevarande operationer. De vetenskapliga kontakterna har på många områden intensifierats. Ett ökande antal svenska turister besöker området.

Sveriges inträde i EU innebär att vi i allt större omfattning har att befatta oss med regionens säkerhetspolitiska och ekonomiska problem. Vi har blivit grannar.

Invandrarna till Sverige från regionen har blivit allt talrikare under de senaste decennierna, deras antal uppgår nu till några hundra tusen. De har på olika sätt betydelse för Sveriges förbindelser med länderna i regionen, bl.a. som förmedlare till oss av upplysning om kultur, seder och levnadssätt och som källa till information om Sverige i sina ursprungsländer.

Behovet för Sverige, liksom för övriga europeiska länder, att förstå de historiska krafter som verkar i regionen ökar ständigt. Det är också ett svenskt intresse att bland regionens folk främja kunskapen om och förståelsen för europeiska förhållningssätt och reaktioner.

Det är mot denna bakgrund man bör se förslaget att utveckla en dialog med Mellanösterns länder. Som medlem i EU bör Sverige tillse att dialogen utformas som en del av hela Europas utbyte med dessa länder och i den anda som inspirerat Barcelona-processen.

Utvecklingssamarbete

När tanken på ett institut nu åter aktualiseras har det nya viktiga momentet tillkommit att institutet avses bli finansierat via statsbudgeten, anslaget för internationellt bistånd. Därmed markeras att projektet skall ses som en del av svensk utrikespolitik och svenskt internationellt utvecklingssamarbete i bred mening och tjäna syftet att främja de av riksdagen fastställda biståndspolitiska målen såsom ekonomisk och politisk självständighet, demokratisk samhällsutveckling, jämställdhet, framsynt hushållning med naturresurserna och omsorg om miljön.

Tanken på ett institut betyder metodmässigt en innovation i vårt utvecklingssamarbete med fokusering på det långsiktiga målet att genom främjande av en ekonomiskt och socialt hållbar utveckling bidra till stabilitet och fred i området.

Just därför att institutet representerar en delvis ny strategi är det av särskild vikt att redan från början finna det rätta greppet.

Intentionen är att de frågor och sammanhang som behandlas vid institutet skall ses i ett långsiktigt, framtidsinriktat perspektiv. De skall vara av betydelse för den framtida politiska, ekonomiska, sociala och kulturella utvecklingen inom regionen, för förhållandet mellan de i denna ingående länderna och för relationerna mellan dessa länder och omvärlden, i första hand Europa. På denna grundval skall tankar och förslag arbetas fram som kan vara nyttiga för de ifrågavarande ländernas folk och regeringar.

Ämnen

Det är inte möjligt att i förväg i detalj ange vilka ämnen som bör bli föremål för institutets uppmärksamhet. Jag inskränker mig därför till att översiktligt ange de ämnesområden inom vilka de konkreta projekten bör sökas. Bland sådana ämnesområden kan nämnas:

- identifikation av risker för kriser och konflikter inom regionen och den allmänna frågan om regionens säkerhet,
- metoder för konfliktlösning, preventiv diplomati och förtroendeskapande åtgärder med särskild hänsyn till regionens problem liksom frågor om vapenkontroll,
- den internationella rättens betydelse vid behandlingen av regionens problem,
- det framtida ekonomiska utbytet mellan de två regionerna/parterna, inklusive handel, investeringar, bistånd, energi och transport,
- betydelsen av globaliseringsprocessen för folken i Europa och regionen,
- frågor om demografisk utveckling samt migration,
- frågor om civilsamhället, social utveckling och sociala rättigheter, demokrati, rättsstat och mänskliga rättigheter,
- gender-, ungdoms- och utbildningsfrågor,
- kunskap om föreställningar, värderingar, religion, tankesätt och fördomar på ömse sidor,
- främjande av forskning på områden av ömsesidigt intresse,
- metoder för spridning av nyheter och kunskaper samt samarbete mellan medier och förlag,
- möjligheterna att utnyttja den moderna informationsteknologin till fromma för regionens ekonomiska, kulturella, vetenskapliga och politiska utveckling,
- den från politisk-ekonomisk synpunkt synnerligen viktiga frågan om vattenförsörjningen i regionen och tillämpningen av principerna i (det med aktiv svensk medverkan tillkomna) ökenspridningsavtalet,
- frågor om säkerhet i vidare mening såsom miljö, terrorism och narkotikahandel.

Frågan om fred och säkerhet i gammaldags mening mellan Europa och regionen saknar dagsaktualitet. Här gäller det snarare de direkta och indirekta återverkningarna i Europa av pågående och eventuella framtida konflikter i regionen och risken även för Europa av eskalerad konflikt mellan Israel och arabländer eller mellan länderna vid Persiska viken, varvid även massförstörelsevapen skulle kunna komma till användning.

Den uppräkningslista som här gjorts är givetvis alltför ambitiös för att tjäna som program för institutet i ett inledande skede. Den är avsedd att ge den allmänna ramen för institutets arbete och det ankommer sedan på ledningen för institutet att välja de speciella ämnen som vid varje tidpunkt bedöms vara av särskilt intresse. Det vore naturligt att för de första årens verksamhet välja åtminstone ett ämne inom vardera kategorierna politik, ekonomi och kultur.

Det är viktigt att institutet visar flexibilitet och anpassningsförmåga vid val av ämnen. Samtidigt är det uppenbart att institutet så småningom kommer att söka och finna en speciell kompetens och en särskild nisch där dess arbete erkänns som betydelsefullt sett i relation till det stora antal andra institutioner, nationella och internationella, som sysslar med samma eller likartade uppgifter.

Uppenbart är att institutets verksamhet måste planeras med kännedom om vad andra institutioner företar sig och att resultaten av verksamheten delges med dessa. De tekniska möjligheterna härtill föreligger i form av ett systematiskt utnyttjande av modern informationsteknologi. Att institutet på så sätt kopplas in i det internationella nätverket är viktigt.

Det är också möjligt att vissa av institutets aktiviteter kan organiseras i samarbete med andra institutioner.

Vid planeringen av institutets arbete skall alltid beaktas att varje aktivitet ostridigt ligger i båda dialogpartnernas intresse.

Europa och regionen

Det sägs i propositionen att den dialog som avses skall föras mellan "Europa och regionen".

Med Europa bör i detta sammanhang i första hand förstås EU:s medlemsländer, alltså det Europa som är partner i Barcelona-processen. Det hindrar inte att Norge, Island och Schweiz kan inbegripas i begreppet. Detsamma gäller de elva kandidatländerna till EU som redan på nuvarande stadium i viss utsträckning deltar i och får del av erfarenheterna från EU:s gemensamma utrikes- och säkerhetspolitik. Även övriga europeiska länder, varav tanken främst går till Ryssland, kan finnas med i arbetet.

Att definiera den region som avses i propositionen sker enklast genom att som utgångspunkt ta de länder/områden som utgör partner i Barcelona-processen, således Algeriet, Cypern, Egypten, Israel, Jordanien, Libanon, Malta, Marocko, Syrien, Tunisien, Turkiet samt den palestinska myndigheten.

Det bör övervägas huruvida, på vad sätt och i vilken omfattning institutets verksamhet också kan inbegripa andra arabländer i området såsom Irak, GCC-staterna, Jemen, Libyen och Sudan, liksom vissa muslimska länder utanför arabvärlden.

Relation till EU

Vid mina samtal i Bryssel erinrade vederbörande om det stora intresse som från EU:s sida visas för en fortlöpande och mångsidig dialog mellan Europa och regionen. Det främsta uttrycket härför är Barcelona-processen i dess tre dimensioner: politik, ekonomi och kultur. Man bejakade förbehållslöst det svenska initiativet och

betecknade det som en välkommen konkret manifestation av en nordisk EU-medlems intresse för EU:s södra flank och för hela Medelhavsproblematiken.

Vi kan alltså räkna med intresse och stöd från EU:s sida för projektet. Vi bör välkomna detta och ordna så att institutets verksamhet samordnas med EU:s motsvarande arbete. Samtidigt bör institutets ställning som en svensk institution markeras och EU inte ges något bestämmande inflytande på institutets ämnesval och arbetsformer.

Det är frestande att tänka sig någon aktivitet vid institutet som är av omedelbart värde för EU, exempelvis i samband med utvidgningen. Således skulle det kanske vara möjligt att som en del av EU:s "pre-accession strategy" ordna kurser i Mellanöstern-kunskap för kandidatländerna med tanke på deras kommande deltagande i den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken. Verksamheten skulle kunna arrangeras i Wilton Park-liknande form med korta kurser och främst omfatta tjänstemän och forskare från ansökarländerna. Deltagare från EU-sidan skulle vara representanter för kommissionen och vissa EU-länder. Även tjänstemän och forskare från regionen skulle medverka.

Om man inom EU och bland EU:s större medlemmar finner denna tanke konstruktiv och realistisk kan finansiellt EU-stöd påräknas. Vid de nyss nämnda kontakterna i Bryssel visades intresse för denna möjliga verksamhet.

Deltagare

En viktig fråga blir vems kunskap och förståelse i respektive länder som skall främjas genom institutets verksamhet. Det räcker inte med att retoriskt tala om ökad kunskap och förståelse mellan "folken".

De målgrupper som i första hand kommer i tankarna är politiker, ämbetsmän, forskare, studenter, journalister, religiösa ledare, militärer, fria skribenter och representanter för fackföreningar och andra näringslivsorganisationer samt frivilligorganisationer. Av särskild vikt är att deltagarna ur dessa grupper dels har förutsättningar att ge ett sakligt bidrag till den aktivitet de medverkar i, dels är villiga och kapabla att sprida sina förvärvade kunskaper och erfarenheter till en vidare krets och alltså i någon form delta i ett upplysningsarbete i det egna landet.

Resultat

Innan formerna för institutets verksamhet diskuteras är det nödvändigt att göra sig en föreställning om önskvärda "produkter" av dess olika aktiviteter.

I första hand består dessa i ökad kunskap och förståelse hos deltagarna i möten och seminarier. Dessa förväntas, som nyss sagts, medverka till att deras erfarenhet "sipprar" ned till en vidare krets, i sista hand till allmänheten.

I andra hand bör möten, konferenser, seminarier och föreläsningar dokumenteras i former som gör dem tillgängliga både för de kretsar i de olika länderna som har speciellt intresse av visst ämne och om möjligt för en vidare publik. Det är lämpligt att dessa dokument införs på institutets hemsida på Internet och för översiktens skull dessutom publiceras som delar av en institutets egen dokumentserie.

Former

Om formerna för institutets verksamhet är det kanske på detta skede inte mycket mer att säga än att de får bestämmas av den rika praxis som föreligger från svenska och utländska institutioner med liknande uppgifter. Konferenser, seminarier, symposier, föreläsningar, forskning och publikationer är självklara metoder.

Det är inte tillrådligt att bygga upp en egen forskningsapparat med forskare direkt knutna till institutet under längre perioder. Däremot kan man tänka sig att gästforskare och stipendiater vistas vid institutet under en viss tid och eventuellt medverkar vid seminarier etc.

Uppdragsverksamhet

Hittills har talats om den verksamhet som organiseras och som helt eller delvis betalas av institutet självt. Därutöver bör, i den mån som institutets administration och husets kapacitet det tillåter, aktiviteter kunna förläggas till institutet som planeras, genomförs och finansieras av andra institutioner. Det har under utredningens gång visat sig att intresset härför är betydande. Bland de institutioner som kan komma ifråga märks bland andra vissa universitet och akademier, Sida, SIPRI, det internationella IDEA och vissa näringslivs-organisationer. I övrigt bör, som sagts, EU ha intresse att utnyttja institutet för vissa kurser.

Det kriterium som bör gälla för denna typ av verksamhet är att de klart ligger i linje med den allmänna målsättningen för institutet och gynnar utbyte och förståelse mellan, i första hand, Europas och regionens länder.

Ledning

Institutet skall vara svenskt och dess identitet och integritet som sådant bör hävdas.

Dess chef/föreståndare skall vara svensk medborgare och utses av regeringen för viss tid, förslagsvis tre år med möjlighet till förlängning. Ansträngningar bör göras att finna en person som förenar akademisk utbildning, kännedom om regionen, organisationsförmåga, erfarenhet av förhandlingar, även internationella, flytande engelska språkkunskaper och gärna någon kännedom om det arabiska språket samt goda kontakter med relevanta institutioner och aktörer i det svenska samhället. Det är höga krav men viktiga om man vill säkra institutets framgång. Föreståndaren blir institutets ansikte utåt och bestämmer i hög grad dess profil.

Föreståndaren bör lämpligen biträdas av två svenska tjänstemän med arbetsuppgifter som bestäms av styrelsen (stöd åt chefen vid planering och genomförande av program, arkiv, biblioteket, bokföring etc).

Härtill kommer erforderligt antal lokalanställda enligt styrelsens bestämmande.

Institutet skall ledas av en styrelse vars ordförande och övriga medlemmar, alla svenskar, utses av regeringen. Med tanke på talrika intressen som knyter sig till institutet bör man nog tänka sig en styrelse på sju eller nio personer.

Till styrelsen bör knytas en rådgivande grupp. Dess uppgift skall vara att biträda styrelsen och föreståndaren dels vid uppgörande av förslag till aktiviteter, dels vid genomförandet av den sakliga utvärderingen

av olika aktiviteter och av verksamheten i sin helhet. I gruppen bör ingå ett antal forskare inom olika områden och en medlem med speciell administrativ kompetens. Några av gruppens medlemmar bör vara icke-svenskar, däribland en eller två egyptier.

Utvärdering

Av största betydelse är att institutets verksamhet blir föremål för en noggrann, successiv, saklig utvärdering. En sådan allmän prövning bör ske periodvis och varje enskild viktigare aktivitet, exempelvis en större konferens, bör granskas redan några månader efter dess avslutande.

Utvärderingen kan genomföras på olika sätt. I princip bör ansvaret ligga på styrelsen som därvid lämpligen bör biträdas av den rådgivande gruppen, respektive någon eller några medlemmar av denna.

Revision

Säkerhet måste skapas för att de medel som ställs till institutets förfogande utnyttjas med största möjliga effektivitet, ändamålsenlighet och sparsamhet. En noggrann löpande revision av verksamheten är ett absolut krav.

Stadga och juridisk form

En stadga fastställs av regeringen.

Det finns olika tänkbara juridiska former för att etablera institutet. Frågan får övervägas med hänsyn till arten av finansieringen, behovet av noggrann offentlig kontroll och den politiska framtoningen utåt. Den form som då ter sig lämplig är att institutet, efter beslut av riksdagen, blir en svensk myndighet.

Relation till Egypten

Den reaktion jag mötte vid mina samtal i Kairo och Alexandria var enhälligt klart positiv, på några håll entusiastisk. Särskilt uppmärksammades institutets avsedda inriktning på samtidsfrågor sedda i ett framtidsperspektiv.

Ett avtal bör ingås med Egypten om institutets upprättande. Där bör syftet med verksamheten anges i allmänna termer och vikten av förtroliga, fortlöpande kontakter mellan institutet och de egyptiska myndigheterna fastläggas.

Därutöver torde en överenskommelse, kanske i form av protokoll, böra ingås som reglerar personalens liksom fastighetens rättsliga status. Föreståndaren liksom övrig utsänd personal bör inneha diplomatisk status.

Lokala och regionala kontakter

Institutet bör eftersträva goda relationer till de lokala myndigheterna och institutionerna i Alexandria. Det gäller i första hand de under guvernören hörande administrativa och polisiära organen, Alexandria-universitet och det nya stora biblioteket.

Det är även angeläget att institutet bygger upp kontakter med relevanta universitet, forskningsinstitutioner, frivilligorganisationer etc. i Egypten och i regionen i övrigt.

Fastigheten

Den av svenska kyrkan i utlandet (SKUT) ägda, fyra våningar höga fastigheten är i stort sett i gott skick. Dock krävs relativt omfattande arbeten i form av reparation av fasaden, restaurering av interiörerna och dessas anpassning till den tänkta verksamheten. Någon realistisk uppfattning om kostnaderna har jag inte kunnat skaffa mig.

Fastigheten är såväl till följd av rumsplanering och inredning som genom det fördelaktiga läget vid Alexandrias strandaveny, Kornichen, utomordentligt väl lämpad för institutet. Den erbjuder även en bra bostad för föreståndaren.

När det gäller institutets förläggning till Alexandria kan tilläggas att staden Alexandria erbjuder många fördelar för ett institut av tänkt slag. Den har formats av Europas och Främre Orientens civilisationer och är geografiskt belägen vid korsningen av Medelhavsäckens nord-sydliga och väst-östliga sträckningslinjer. Den har ett stort universitet (omkring 140.000 studenter) och blir säte för det nya, av UNESCO stödda 'Biblioteca Alexandrina'. Två välrenommerade muséer, ett för grekisk-romerska antikviteter och ett för modern konst finns i staden.

Alexandria är ett betydande industriellt centrum, Egyptens största hamnstad och en inkörsport till den egyptiska marknaden.

För institutets allmänna framtoning och acceptansen av dess verksamhet ligger det en svårgripbar men verklig poäng i att Alexandria inte är en huvudstad.

Information om Sverige

På vad sätt och i vilken omfattning institutet skall förmedla information om Sverige till Egypten och övriga länder i regionen, är en fråga som får övervägas.

Självfallet rör det sig här inte om någon huvuduppgift för institutet. Informationsarbetet tillkommer i första hand ambassaden i Kairo och övriga huvudstäder i regionen.

Samtidigt är det uppenbart att institutet i sak kommer att spela en viktig roll för att sprida kunskap om Sverige i Egypten och den övriga regionen.

Redan upprättandet och existensen av ett svenskt institut i Alexandria kommer att uppmärksammas och värdesättas som uttryck för vårt intresse och engagemang. Många av institutets aktiviteter kommer på olika sätt att ha svensk anknytning och alltså sprida kunskap om Sverige. Många av deltagarna i aktiviteterna kommer att vara svenskar. Biblioteket kommer att innehålla böcker och tidskrifter om Sverige. Relationerna mellan Sverige och regionen kommer i alla sammanhang att uppmärksammas.

Det vore orimligt att inte utnyttja denna stora potential för att allmänt sprida information om Sverige. Detta kan bl.a. ske genom att institutets liksom Svenska institutets material alltid hålls tillgängligt för intresserade. Institutets anställda kan i mån av tid

hålla anföranden med anknytning till Sverige, exempelvis vid universitetet och det nya biblioteket. Samma gäller för svenska seminariedeltagare, föreläsare, gästforskare och stipendiater. Sådan verksamhet bör nära samordnas med ambassadens motsvarande arbete.

Det är självklart att institutet, även om det inte är administrativt underställt ambassaden i Kairo, bör hålla en nära kontakt med denna i alla informationsfrågor.